

Regionální typy lidového oděvu

Martin Šimša, ÚEE, MU Brno

Lidový & folklorní oděv

Původ krojové rozmanitosti

- **TEORIE DUCHA NÁRODA**

- Františka Josefa Schwoye (1742–1806)

Hanáci - vytrvalí, leč leniví a hrubí; **Valaši** - urostlí a v horách odvážní až troufalí; **moravští Slováci** – jejich pracovitost je stejně jako u **moravských Němců** limitována dobrou půdou a snadností obživy.

- **TEORIE KMENŮ**

- Carl Ritter (1779 – 1859) – oděvní rozmanitost je důsledkem odlišného historického a geografického vývoje lidských pospolitostí

- Jan Nepomuk Alois Hanke z Hankenštejna (1751–1806)

- **SLOVANSKÉ KMENY** – Valaši, Zálesáci, Slováci, Hanáci

- **GERMÁNSKÉ KMENY KVÁDŮ** – Slezané

- **GERMÁNSKÉ KMENY MARKOMANŮ** – němečtí Horáci

Původ krojové rozmanitosti

- TEORIE KUNSTHISTORICKÉHO VÝVOJE

- Gottfrieda Sempera (1803–1879) – „*Der Stil*“

přirozenější a výrobně jednodušší stříhy jsou vývojově starší a ve své podstatě i nejpůvodnější prvky lidové oděvní kultury.

- Jan Koula (1855–1919) – architekt, designér, národopisec

- výborná znalost terénu, historických předloh a konstrukčních schémat. Identifikoval a popsal součásti ženského oděvu, jimž připisoval značné stáří

- *fěrtoch* a *kasanka* – přední a zadní zástěra

- *rubáč* a *opléčko*, *leknice* – sukně s živůtkem

- *půlky*, *úvodnice*, *šatky* – oděvní plachty

- Koulovým hypotézám se dostalo nadšeného přijetí a do svých prací je přejala řada věhlasných autorů (Lubor Niederle, Karel Chotek, Marie Lábková, Tyršová, Josef Vydra)

- vyrovnávat se s nimi musely ještě další generace badatelů (Drahomíra Stránská či Alena Jeřábková).

Původ krojové rozmanitosti

- **TEORIE ANTROPOLOGICKÝCH PŘEŽITKŮ**

- Edwarda Burnetta Tylora (1832–1917)

Vývoj oděvní kultury probíhá na základě obecně platných zákonitostí, jejichž jednotlivé stupně lze zkoumat na základě „přežitků“, které zůstali zachováni i izolovaných oblastech.

- Drahomíra Stránská (1899–1964)

1. lidový kroj není jediný, stálý a neměnný, ale liší se podle místa a času své existence;
2. regionální varianta lidového kroje je definovaný skladbou konkrétních oděvních součástí;
3. oděvní součásti mají svůj původ v různých historických obdobích, jejich identifikace je možná na základě přímých historických dokladů, četnosti jejich rozšíření v terénu, popř. přímým pozorováním oděvní změny;
4. starší formu či změny regionální varianty lidového kroje je možné odvozovat pouze na základě kritického rozboru ikonografických a písemných pramenů.

Původ krojové rozmanitosti

- **TEORIE ANTROPOLOGICKÝCH PŘEŽITKŮ**

- Drahomíra Stránská (1899–1964)

4. starší formu či změny regionální varianty lidového kroje je možné odvozovat pouze na základě kritického rozboru ikonografických a písemných pramenů.

- nejstarší konstrukční principy spatřuje v nesešivaném, pouze vinutém oděvu, jako jsou *odívací plachty, rubáče a kasanky* (oděvní zástěra)
- zavěšovaném oděvu, přidržovaném spínadly
  - *halen a košil*, v nich je zachována pokročilejší forma tohoto typu oděvu *pončo*
- historické předlohy
- Odívací/životové sukně – v nich mají původ sukně sešité s živůtkem, ženské vlněné sukně, živůtky a vesty.
- renesanční krátké, širokých kalhoty plundrách - Haná
- rokokové krátké kalhoty – Čechy
- dlouhé kalhoty *gatě* ztotožňuje s historickým oděvem Slovanů
- Dlouhé přiléhavé *nohavice* považuje za oděv mladší.

Původ krojové rozmanitosti

- **TEORIE POKLESLÝCH HODNOT**

- Hansem Naumannem (1886 – 1951)
- Eduard Hoffmann-Krayerem (1864 – 1936)
- předpokládá, že široké vrstvy lidové ve skutečnosti netvořily, nýbrž prostě přejímaly ojediněle i hromadně výtvořené jednotlivců.
- Podle J. F. Svobody archivní zprávy dokazují, že účast selského lidu za stará v tvorbě byla pouze pasivní, lid ji totiž jenom přejímal a neuplatňoval žádného vlivu na jejím provedení

Původ krojové rozmanitosti

- **TEORIE AKTIVNÍCH A PASIVNÍCH NOSITELŮ**
  - Martin Šimša (1974)
    - Oděv je specializované krejčovské dílo, jehož zdárná realizace vyžaduje vysoký podílem komplikovaných znalostí – spotřeba materiálu, braní míry, konstrukce střihu, šití.
    - V plné míře tyto znalosti měl pouze cechovní krejčí nebo švadlena
    - Vztah mezi výrobcem a zákazníkem se odvíjel v poloze nabídky a poptávky. Krejčí nabízel „novinku“ teprve po té, co danou střihovou konstrukci přestal nabízet ve městě, jako zastaralou. Oproti tomu venkovský zákazník mohl, ale také nemusel takovou „novinku“ přijmout, což záviselo na konkrétních okolnostech v dané komunitě či regionu.
    - Nerovnoměrnost přijímání oděvních novinek v období 16. – 19. století vedlo k rozrůznění venkovské oděvní kultury a vzniku regionálních typů lidového oděvu.

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

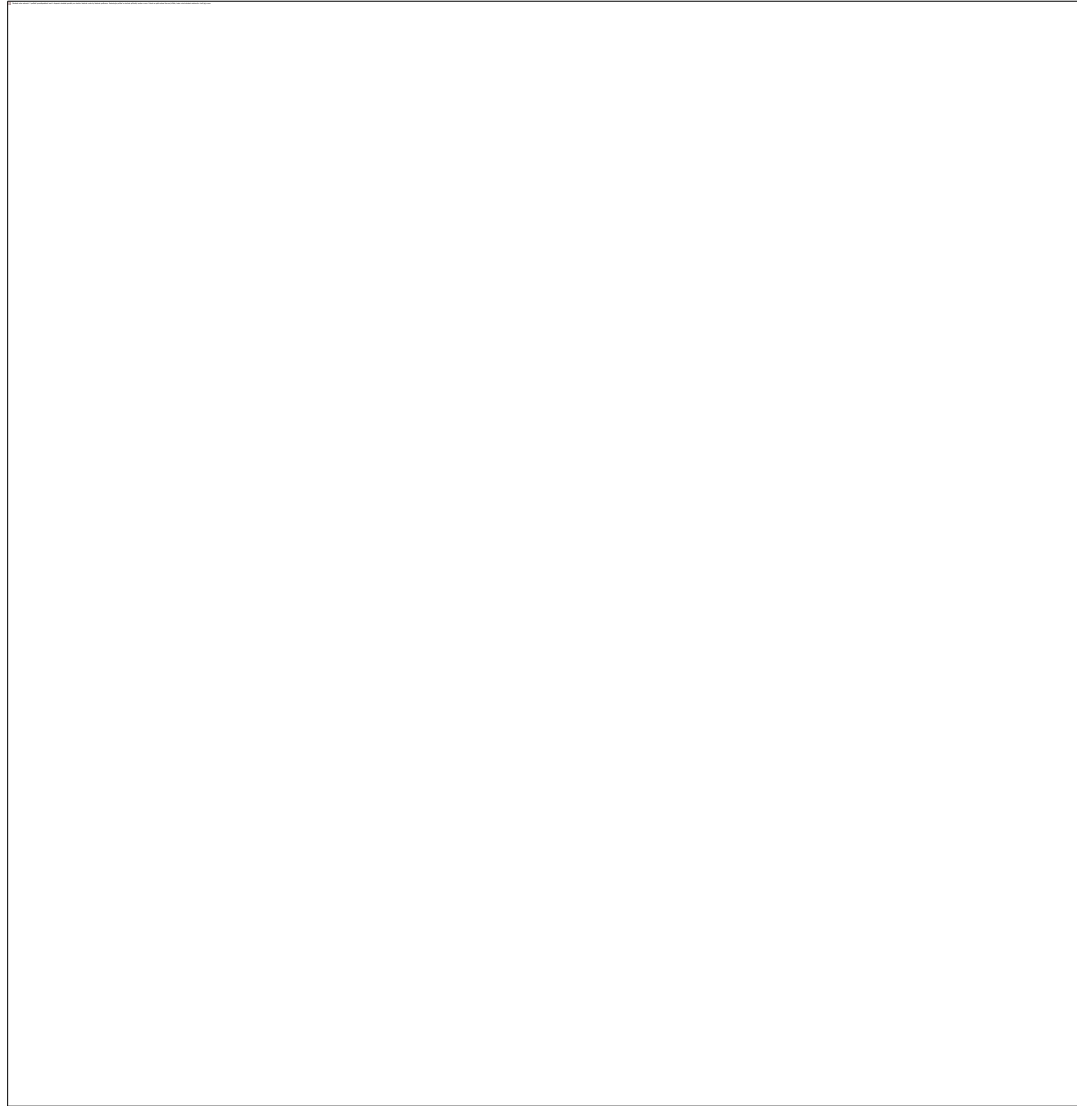
Tanec Českých venkovanů, okolí Prahy, cca 1608, R. Savery

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Tanec Českých venkovanů, okolí Prahy, cca 1608, R. Savery

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Tanec Českých venkovanů, okolí Prahy, cca 1608, R. Savery

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Scéna z venkovského posvícení v okolí Praha, cca 1608, R. Savery

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Studie mužských postav, cca 1608, R. Savery;

Pár tančících venkovanů, památník Dejma ze Stříteže, počátek 17. století.

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Sedlák a selka z Postoloprta, počátek 18. století

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Městské figurky z Prahy, konec 18. století

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Muž a žena z Prahy, Jacques Grasset de Saint-Sauveur (1757 - 1810)

Střední Čechy – historická perspektiva

Obyvatelé z okolí Praha; K. F. Stuckart, 1830, obyvatelé z okolí Prahy

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

A. Pucherna, L. Buquoy, 1814, Sedlák a selka z Čáslavského kraje

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Muž a žena z Čáslavského kraje W. Grüner, cca 1810

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

A. Pucherna, L. Buquoy, 1814, Sedlák a selka z Hradeckého kraje

Střední Čechy – historická perspektiva

Muž a žena z Kouřimska, Muž a žena z okolí Hradce Králové, W. Grüner, cca 1810

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

A. Pucherna, L. Buquoy, 1814, Sedlák a selka z Bydžovského kraje

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

A. Pucherna, L. Buquoy, 1814, Sedlák a selka z Boleslavského kraje

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

K. F. Stuckart, 1830, obyvatelé Boleslavského kraje; 1843, obyvatelé Boleslavského kraje

Střední Čechy – historická perspektiva

Svatební průvod z Křivoklátska, Korunovační slavnosti 1837

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

A. Leyken, 1847, Obyvatelé z rakovnického kraje

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Skupina žen ze v lidovém kroji středních Čech a Kutné Hory

Střední Čechy a Polabí – historická perspektiva

Dívky ve svátečním oděvu z Mladoboleslavska a z Prahy

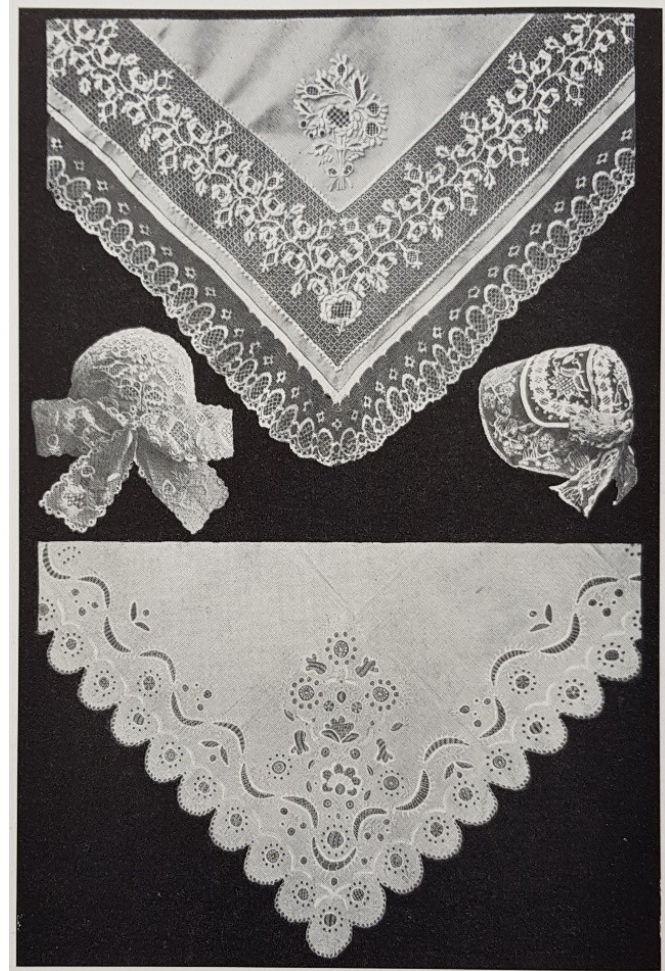
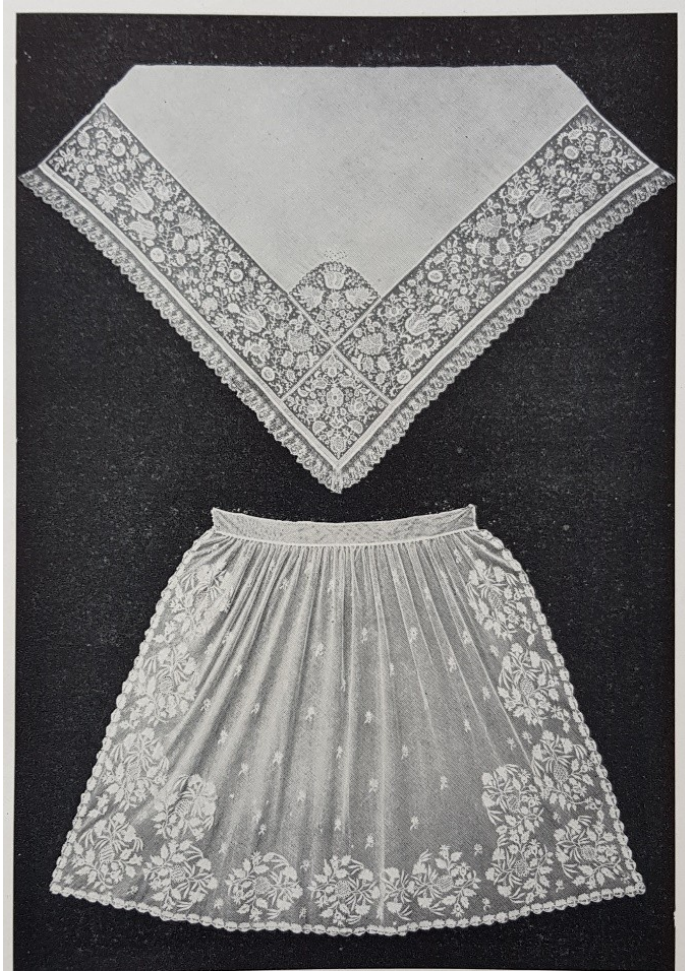
Střední Čechy a Polabí – ženské oděvní součásti

- Silueta – rozšířená s přirozeným pasem a proměnlivou délkou sukní od kotníků do poloviny lýtek
- Punčochy, střevíce, pantofle
- Spodní oděv – dlouhá košile
- Krátká košilka
- Sukně – kartoun, hedvábí
- Zástěra – plátěná i hedvábná
- Šněrovačka + šátek „kosička“
- Kabátek
- Čepec, šátek, vínek

Střední Čechy a Polabí – ženské oděvní součásti

Plena a zástěra z Prahy, Pleny z Mladoboleslavka.

Střední Čechy – ženské oděvní součásti

Vínek, kabátek a zástěra z Mladoboleslavska, zástěra z Polabí.

Střední Čechy a Polabí – ženské oděvní součásti

Nevěsta z Mladoboleslavka

Střední Čechy a Polabí – ženské oděvní součásti

Mladá dívka z Mladoboleslava v družení a v loktušce

Střední Čechy a Polabí – ženské oděvní součásti

Stará žena z Mladoboleslavska ve zlatém čepci a pleně

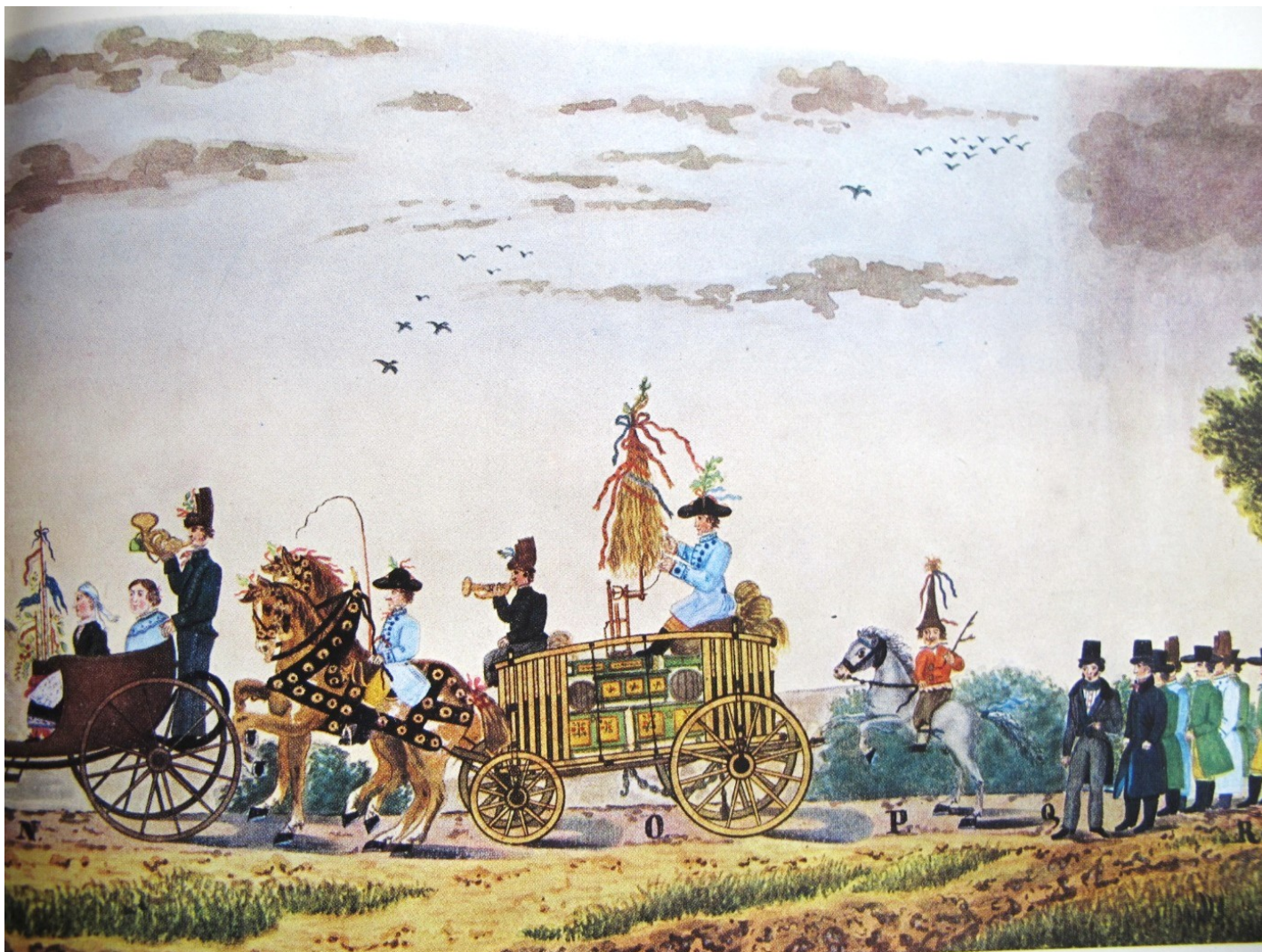
Střední Čechy a Polabí – mužské oděvní součásti

- Silueta - přiléhavá se přirozeným pasem a krátkými kalhotami
- Punčochy, vysoké i nízké boty
- Kalhoty – krátké kožené
- Košile
- Vesta – jednořadová
- Kabátek
- Kabát
- Klobouk, kožešinová čepice

Litomyšlsko

Litomyšlsko – historická perspektiva

Svatební průvod z Litomyšlska, korunovační slavnosti v Praze 1837

Litomyšlsko – historická perspektiva

Posvícení v Němčicích u Litomyšle, A. Dvořák cca 1870

Litomyšlsko – historická perspektiva

Stará žena a družička v Litomyšlském kroji, A. Dvořák, V. L. Anderla, polovina 19. století.

Litomyšlsko

Litomyšlsko

Litomyšlsko

Poličko

Poličko

Litomyšlsko – ženské oděvní součásti

- Silueta – rozšířená s přirozeným až zvýšeným pasem a délkou sukní do poloviny lýtek
- Punčochy, střevíce, pantofle
- Spodní oděv – dlouhá košile
- Krátká košilka
- Sukně – sukno, šerka
- Zástěra – plátěná s bílou výšivkou
- Šněrovačka s puntem
- Kabátek
- Čepec, šatka, šátek

Litomyšlsko – ženské oděvní součásti

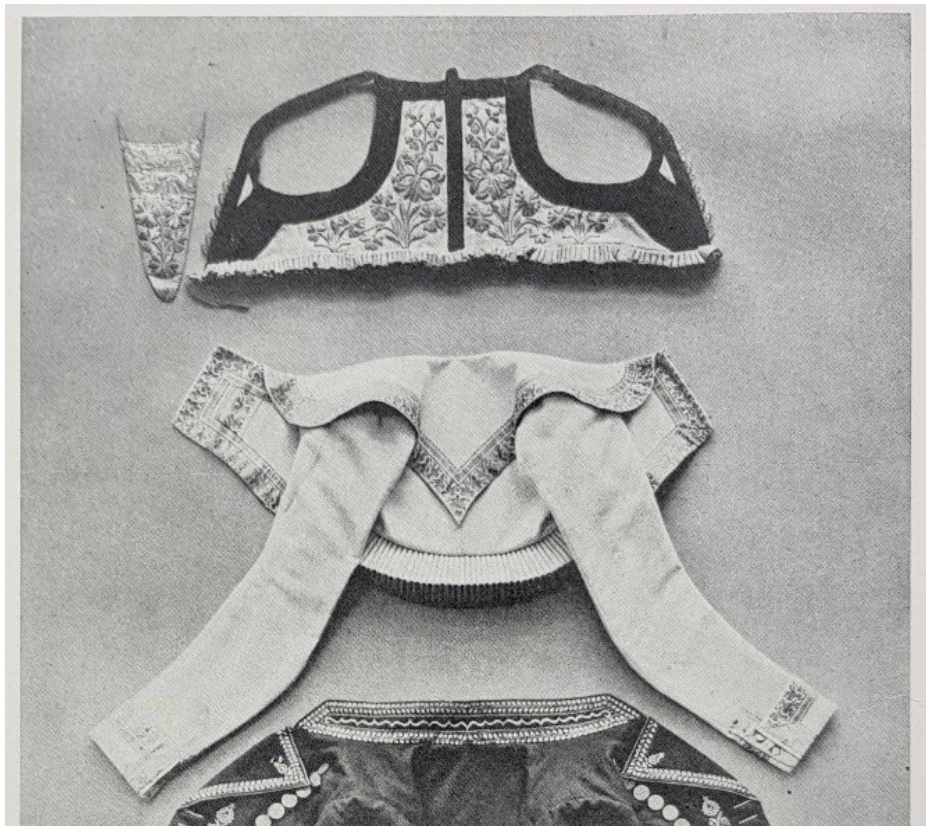
Šněrovačka s puntem, druhá polovina 19. století

Litomyšlsko – ženské oděvní součásti

Punty do šněrovačky, druhá polovina 19. století

Litomyšlsko – ženské oděvní součásti

Šněrovačka, kabátek, čepec, šatka a zástěra,
druhá polovina 19. století

Litomyšlsko – mužské oděvní součásti

- Silueta - přiléhavá se zvýšeným pasem krátkými kalhotami
- Punčochy, vysoké i nízké boty
- Kalhoty – krátké i dlouhé kožené
- Košile
- Vesta – jednořadová
- Kabátek – jednořadový
- Kabát
- Klobouk, kožešinová čepice *vydrovka*

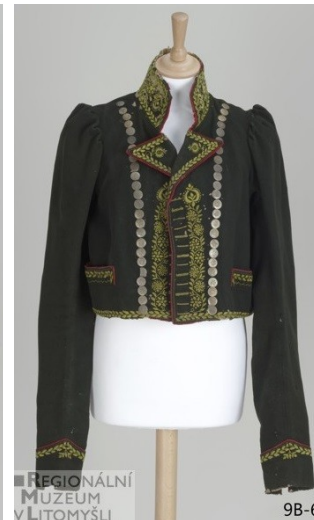
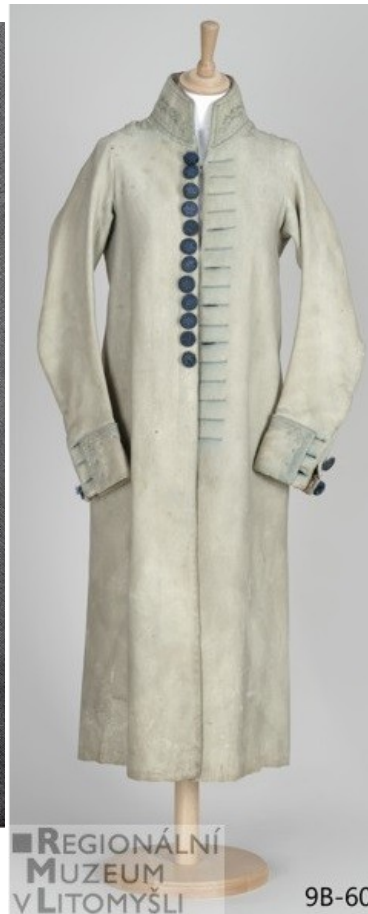

Litomyšlsko – mužské oděvní součásti

Mužský vesty z Litomyšlska, druhá polovina 19. století

Litomyšlsko – mužské oděvní součásti

Mužský kabát, kabátek (*lajblík*) a vesta (*bruslek*) z Litomyšlska, druhá polovina 19. století

Litomyšlsko – mužské oděvní součásti

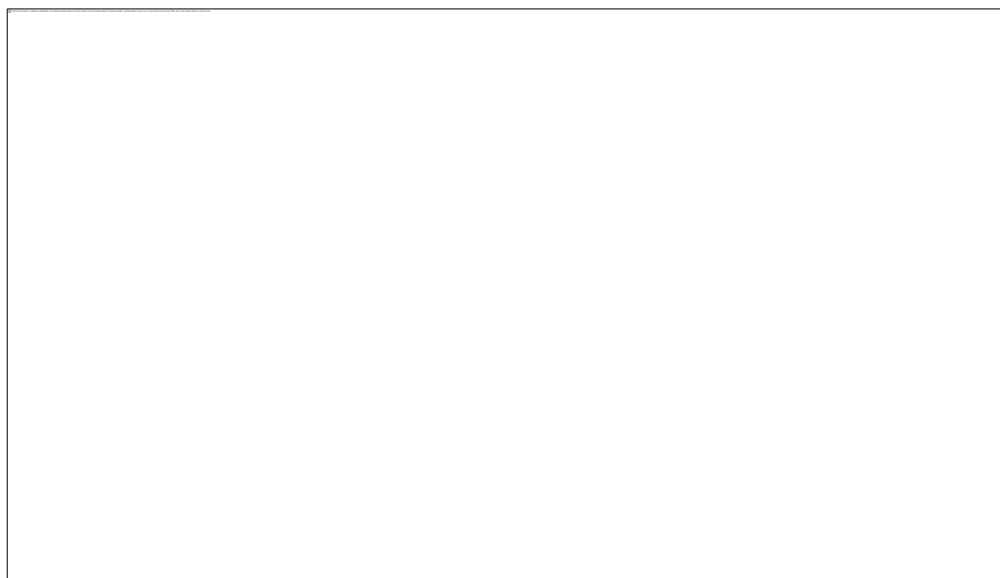
Mužský šle a formanské opasky, druhá polovina 19. století

Poličko – mužské oděvní součásti

Mužská vesta z Poličska, druhá polovina 19. století

Poličko – mužské oděvní součásti

Mušský kabátek z Poličska, druhá polovina 19. století

Podorlicko

Broumovsko

Broumovsko Němci

Broumovsko Němci

Hornoorlicko

Hornoorlicko

Podorlicko – ženské oděvní součásti

- Silueta – rozšířená s přirozeným pasem a délkou sukní do poloviny lýtek
- Punčochy, střevíce, pantofle
- Spodní oděv – dlouhá košile
- Krátká košilka
- Sukně – sukno, šerka
- Zástěra – vyšíváná plátěná i hedvábná
- Šněrovačka
- Kabátek
- Čepec, šátek

Podorlicko – ženské oděvní součásti

Podorlicko – mužské oděvní součásti

- Silueta - přiléhavá se přirozeným pasem a krátkými i dlouhými kalhotami
- Punčochy, vysoké i nízké boty
- Kalhoty – krátké i dlouhé kožené
- Široký pár
- Košile
- Vesta – jednořadová
- Kabátek
- Kabát
- Klobouk, kožešinová čepice

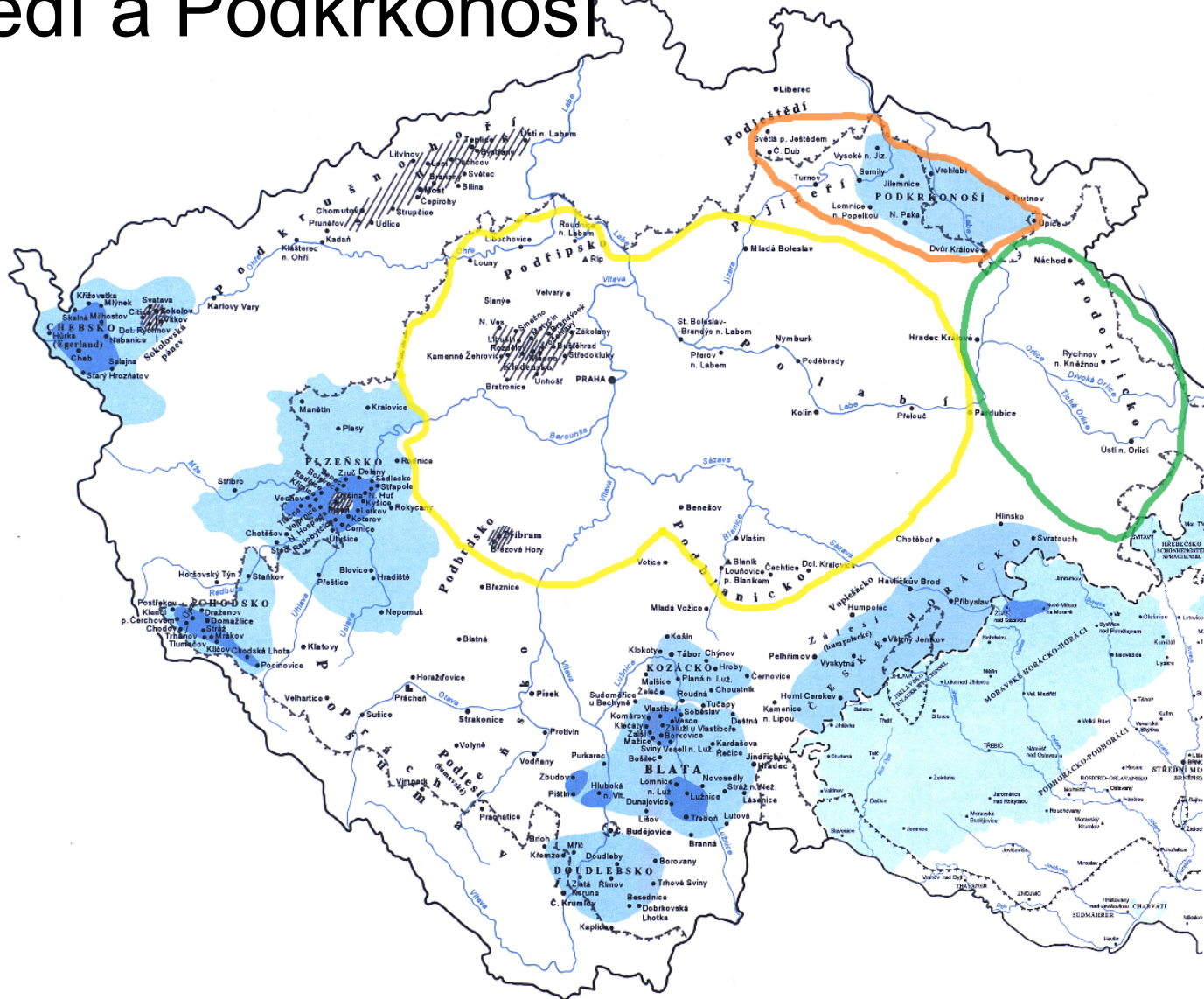

Podorlicko – mužské oděvní součásti

Mužská vesta z České Rybné

Podještědí a Podkrkonoší

Podještědí a Podkrkonoší – historická perspektiva

Obyvatelé Krkonoš,
K. E. Hoser, 1802

Podještědí a Podkrkonoší – historická perspektiva

Svatební průvod z Českodubška, korunovační slavnosti v Praze 1837

Podještědí a Podkrkonoší – historická perspektiva

Selští manželé z Hořic,
letní oděv , 1826

Podještědí a Podkrkonoší – historická perspektiva

Selští manželé z Hořic,
zimní oděv 1826

Podještědí a Podkrkonoší – historická perspektiva

Mládenec a dívka z Hořic,
1826

Podještědí a Podkrkonoší – ženské oděvní součásti

- Silueta – rozšířená s přirozeným pasem a proměnlivou délkou sukní od kotníků do poloviny lýtek
- Punčochy, střevíce, pantofle
- Spodní oděv – dlouhá košile
- Krátká košilka
- Sukně – kartoun, hedvábí
- Zástěra – bílá plátěná
- Šněrovačka + šátek
- Kabátek
- Čepec, šátek, vínek

Podještědí a Podkrkonoší – ženské oděvní součásti

Starší a novější typ šněrovačky z Vysokého nad Jizerou a Vrchlabí

Podještědí a Podkrkonoší – ženské oděvní součásti

Kabátky typu caraco z Vysokého nad Jizerou a Vrchlabí

Podještědí a Podkrkonoší – ženské oděvní součásti

Kabátky typu špenzer z Vrchlabí

Podještědí a Podkrkonoší – ženské oděvní součásti

Čepce s bílou výšivkou „vápeňáky“ z Vrchlabí

Podještědí a Podkrkonoší – ženské oděvní součásti

Zlaté a stříbrné čepce z Vrchlabí a Vysokého nad Jizerou

Podještědí a Podkrkonoší – mužské oděvní součásti

- Silueta - přiléhavá se přirozeným pasem a krátkými i dlouhými kalhotami
- Punčochy, vysoké i nízké boty
- Kalhoty – krátké i dlouhé kožené
- Košile
- Vesta – jednořadová
- Kabátek
- Kabát
- Klobouk, kožešinová čepice

Polabí

Děkuji za pozornost

Martin Šimša, NÚLK, Strážnice